

**JALOLIDDIN MANGUBERDINING OZARBAYJON TOMON
YURISHLARI VA FOJEALI O'LIMI HAQIDA**

*Urganch davlat Universiteti ijtimoiy iqtisodiy fanlar fakulteti 232 guruh talabasi
Jumaniyozova Intizor*

***Annotatsiya:** Chin turon paxlovonlari bizning g'ururimiz va tariximiz ramzidir. Bugungi maqolamizda aynan shunday Turon o'g'lioni Jaloliddin Manguberdi haqida so'z yuritamiz. Buguk sarkardaning Ozarbayjon tomon yurishlaridan toki fojiali o'limiga qadar ko'rib chiqishni lozim bildik.*

***Kalit so'zlar:** Sin qishlog'i, Kurdiston tog'lari, Saljuqlilar qabilasi, turkmanlar, g'azna, hokimliklar,*

KIRISH

Jaloliddin Anushteginiylar sulolasidan bo'lgan Xorazmshoh Alovuddin Muhammad va uning rafiqasi Oychechakning to'ng'ich o'g'li edi. Xorazmshohning zamondoshi, tarixchi an-Nasaviyning yozishicha, u o'zini turkman deb hisoblagan, xususan: „Men turkman, arab tilidan bexabarman“, degan. Sulton Jaloliddinning shaxsiy kotibi Shihob addin Muhammad ibn Ahmad an-Nasaviy uni shunday ta'riflaydi: „U qora tanli, bo'yi past, nutqi va ifodasi **turkiy** edi, lekin forscha ham gapirardi. Uning jasoratiga kelsak, men aytib o'tgan janglar bu haqda gapirishga kifoya qiladi. U sherlar orasida sher, jasur otliqlari orasida eng jasur edi. Yumshoq edi, jahli chiqmasdi, so'kmasdi“Jaloliddin Manguberdi voyaga yetgach, otasi uni G'azna, Bomiyon, G'ur, Bust, Takinobod, Zamindovar va Hindiston hududlarigacha bo'lgan yerlarga hokim va taxt vorisi etib tayinlagan (1215), biroq Turkon xotun va qipchoq amirlarining qat'iy noroziligi sababli Qutbiddin O'zloqshoh foydasiga vorislikdan mahrum etilgan. Jaloliddin otasining harbiy yurishlarida ishtirok etib, o'zining jasur jangchi, iqtidorli sarkardalik qobiliyatlarini namoyish etgan.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Marog'a shahrini jangsiz qo'lga kiritadi. Damashq, Er-bil hokimlari u bilan ittifoq tuzishga rozi bo'ladilar. Otabek O'zbek Tabrizni tashlab Ganjaga, so'ng Alinjo qal'asiga qochib o'sha yerda vafot etadi. Jaloliddin Manguberdi Tabrizni 1225-yil 25-iyulda egalladi. Sultonning ikkita xos mulozimi – Tojiddin Qilich va Badriddin Hilol bo'lib ular Malika muhofazasi uchun yuboriladi. Ular Malika I mulozimlari, yaqinlari, kanizaklari, mol Mulki bilan birga Xoy shahriga ko'chiradi. Jaloliddin esa Tabriz shahriga kirib kelib o'z boshqaruvini o'rnatadi. Sulton Tabrizdaligida unga Malika tomonidan bir guruh ayollardan iborat sovchilar keladi. Ular Malikani Jaloliddinga turmushga chiqish niyati borligini va eri Otabek O'zbekni ajarshganligini bildiradi. Sulton bir shart bilan – agar Malika eridan ajarshganligini isbotlasa unga uylaniahini

aytadi. Tabrizga yaqin hududlar, xususan, Varzukon qozisi ham Otabek O‘zbek Malikani taloq qilgani haqida tasdiqlashadi. Tabriz qozisi bo‘lgan faqih fiqh olimi Izdiddin Kazviniy Otabek O‘zbek va Malikani er – xotinlikdan chiqqanligi to‘g‘risidagi hukmni e‘lon qiladi. Shundan keyin Jaloliddin Manguberdi Malika xotunga uylanadi. U malikaga to‘y sovg‘asi sifatida Xoydan tashqari Yana ikki shahar Solmas – Urmiyani (Bu hududlar ham Janubiy Ozarbayjonda bo‘lgan) ham mulk qilib bergan. Tabrizda bir necha kun turgandan so‘ng o‘z qo‘shinini Gruziya tomon boshlaydi. 1225-yil avgustda Garni qal‘asi yaqinida gurjilarning Ivane Mhargodzeli boshliq 60 minglik qo‘shinini tor-mor keltiradi va Tiflisga qarab yuradi. Gruziya malikasi Rusudana Kutaisiga ko‘chib o‘tgan. Jaloliddin Manguberdi Dvin, Lori shaharlarini egallaydi, Surmari shahri hokimlari o‘z tobeliklarini bildirishgan.

1227-yil sentabrda Isfahondan 30 chaqirim sharqdagi Sin qishlog‘i yaqinida Jaloliddin Manguberdi mo‘g‘ullarning Taynol no‘yon boshliq qo‘shinini yenggan. Taynol no‘yon Jaloliddin Manguberdi haqida: „Zamonasining haqiqiy bahodiri ekan, o‘z tengqurlarining sarvari ekan“, degan. Jaloliddin Manguberding Ko‘niya sultoni Alouddin Kayqubod, Jazira hokimi al-Malik al-Ashraf Muzaf fariddin Muso, Damashq hokimi al-Malik al-Muazzam Sharafiddin Iso va Misr hokimi al-Malik al-Komil Muhammadga nomalar yozib, ularni mo‘g‘ullarga qarshi kurashish yo‘lida birlashtirish yo‘lidagi xatti-harakatlari behuda ketdi. Ustiga ustak Alouddin Kayqubod muxolif kuchlarni Jaloliddin Manguberdiga qarshi birlashtirishga muvaffaq bo‘ldi. 1230-yil 10-avgustda Arzinjon yaqinidagi jangda Jaloliddin Manguberdi kuchlari mag‘lubiyatga uchradi. Jaloliddin Manguberding kuchsizlanganidan foydalangan mo‘g‘ullar katta qo‘shin bilan Ozarbayjonga bostirib kirib Marog‘a, Tabrizni egallab (1231-yil), Jaloliddin Manguberdini ta‘qib etishgan. Mayofariqin viloyatidagi qishloqlardan birida mo‘g‘ullar tungi hujum natijasida Jaloliddin Manguberding oz sonli qo‘shinini tor-mor keltiradilar, Jaloliddin Manguberdini o‘zi esa ta‘qibdan qutulib Kurdiston tog‘lariga chiqib ketgan. Bu yerda qaroqchi kurdlar qo‘liga asir tushib, 1231-yil avgust oyining o‘rtalarida fojiali o‘ldirilgan. Shahobiddin G‘oziy sultonning tog‘asi „Haqiqatdan o‘ldirilgan Jaloliddinmidi?“ – deb so‘raydi. Mayitni olib kelib ko‘rsalar, rost shu bo‘ladi. Jaloliddin Manguberdi jasadi tundra Mayafariqin yaqiniga ko‘mishadi va qabri mo‘g‘ullar tomonidan tahqirlanmasligi uchun tekislab tashlashadi. Jaloliddin Manguberding o‘limi o‘sha davr muarrixlarining tilida aytganda „yo‘lbars (Chingizxon nazarda tutilgan) changalidan omon chiqqan arslon chiyabo‘ri qo‘lida jon berdi“ – deya ta‘riflashgan. Jaloliddin Manguberdi haqida uning shaxsiy kotibi, tarixchi Nasaviy shunday yozadi: „Jaloliddin qorachadan kelgan, o‘rta bo‘yli, turk lafzli odam edi. Fors tilini ham yaxshi bilardi. Uning botirligiga kelganda shuni aytish kerakki, sulton arslonlar orasidagi eng kuchli sher edi. Bir so‘zli, kek saqlamaydigan, ochiq ko‘ngil, to‘g‘ri odam edi. U jiddiy shaxs edi. Hech qachon kulmasdi. Juda nari

borsa, jilmayib qo‘yardi. U adolatsizliklarni yomon ko‘rardi. Jaloliddin o‘ta qat‘iyatli, nihoyatda irodali, murakkab vaziyatlarda, taqdirning qaltis sinovlarida o‘zini yo‘qotib qo‘ymaydigan favqulodda mard va botir sarkarda edi“.

MUHOKAMA

Jaloliddin ko‘p yillar davomida Chingizxon qo‘shinlariga qarshi muvaffaqiyatli kurashdi, ammo mo‘g‘ullarga birlashgan qarshilik frontini tashkil eta olmay, Kurdiston tog‘larida halok bo‘ldi. Alamut hukmdori orqali mo‘g‘ullar Jaloliddin yaqinda bo‘lgan mag‘lubiyatdan zaiflashganini bilib oldilar. O‘sha yili Cho‘rmag‘on boshchiligidagi o‘ttiz minglik mo‘g‘ul qo‘shini Jaloliddinni osonlikcha yengib, Shimoliy Eronni egalladi. Xorazmshoh Ganjaga chekindi. Mo‘g‘ullar ergashib Arranni egallab olishdi. Jalol ad-Din Mayafarikin tog‘larida panohtopdi va shu yilning avgust oyida u saljuqiylar tomonidan yollangan noma‘lum bosqinchi tomonidan o‘ldirilgan.

XULOSA

Davlatimiz tomonidan Jaloliddin Manguberding Vatanimiz ozodligi va obodligi yo‘lida olib borgan mardona kurashi va hayot yo‘liga xolisona baho berildi. 1999 yil uning 800 yillik tavaluddi munosabati bilan esdalik yubiley tangasi zarb etildi, 2000 yil O‘zbekiston Respublikasining oliy mukofati hisoblangan “Jaloliddin Manguberdi” ordeni ta‘sis etildi, Qurolli Kuchlarimizning timsoliga aylandi. 2015 yil taniqli olim va publitsist Jumaboy Rahimov tomonidan Jaloliddin Manguberding hayoti keng va yorqin bayon qilingan “Vatanning sheryurak bahodiri” nomi ostida kitob-albom chop qilindi. Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov “Sulton Jaloliddin siymosi nafaqat Xorazm, balki butin O‘zbekistonning faxru-g‘ururidir. U bizning ozodligimizga, istiqlolimizga tajovuz qilmoqchi bo‘lgan har qanday yovuz kuchga qarshi tik turib kurashishga, mardona zarba berishga qodirligimizning tasdig‘i va timsolidir. Bu bahodir zotning muborak nomi, uning qahromonligi kelajak avlodlarga, birinchi galda siz bilan bizga tarixiy xotira oldida boshimizni mag‘rur tutib yashamog‘imiz uchun to‘liq huquq beradi” deb faxr bilan e‘tirof etgan edilar. El-yurti, davlati uchun, uning taqdiri va kelajagi uchun jon kuydiradigan, xalq manfaatini o‘z manfaatini, tinchligidan ustun qo‘ya olgan, har qanday vaziyatda ham yurtni birlashtira oladigan, yurti uchun yonib yashaydigan vatanparvar, erkparvar farzandlargina tarixda o‘chmas iz qoldiradilar. Ana shunday nom yurtimizning mard o‘g‘loni Jaloliddin Manguberdiga nasib etdi. Jaloliddin Manguberding timsoli, uning beqiyos jasorati har bir yurtdoshimiz uchun, yurtimizning kelajagi bo‘lgan yosh avlod uchun jasorat, matonat maktabi bo‘lib asrlardan-asrga o‘tib boraveradi. Uning betakror nomi shoirlarning she‘rida, go‘zal kuy-qo‘shiqlarda, durdona asarlarda mangu tarannum etiladi, yuraklarda yorqin yulduz misol charaqlab tinchlik sari chorlab turadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. <https://www.ziyouz.com/portal-haqida/xarita/tarix/uzbekiston-hukmdorlari/jaloliddin-manguberdi>
2. <https://pedagoglar.uz/index.php/ped/article/download/1961/505/555>
3. https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Jaloliddin_Manguberdi

